

חלוקת תפקידים בחינוך הביתי מנקודת המבט של האימהות

סוגיות חברתיות בישראל

ד"ר אבישג אדרי, מכללת חמדת הדרום

תקציר

בישראל, כמו בשאר החברה המערבית, נשים עדיין אחראיות ברובן על הטיפול בילדים ועבודות הבית. בחינוך הביתי חלוקת התפקידים המגדרית מוקצנת עוד יותר. במאמר זה נבחן כיצד תופשות אימהות בחינוך ביתי את חלוקת התפקידים במשפחה, האם הן היו רוצות לשנות אותה והאם אפשרות הבחירה באמת קיימת.

מבוא

מאז סוף שנות השמונים ניתן למצוא בישראל משפחות המבקשות להשאיר את ילדיהן בבית ולא לשלחם לבית הספר מסיבות אידיאולוגיות. תופעה זו מכונה Home Schooling המוכרת גם במינוח "חינוך ביתי". תנועת "חינוך ביתי" בישראל איננה ייחודית והיא שואבת את השראתה מ"חינוך ביתי" ברחבי העולם ובפרט מארצות הברית (דגני, 2001). כמו כן, הצמיחה הגדולה ביותר של תופעה זו הינה כנראה בארצות הברית (מייהן, 2000). תנועת החינוך הביתי, שבעבר הייתה קבוצה שולית ומבודדת בחברה, הולכת וגדלה מבחינה מספרית ומתרחבת למגזרים השונים (אדרי, 2016; Gaither, 2008; Apple, 2011).

משפחות החינוך הביתי בישראל מתגוררות בכל רחבי הארץ, מראש פינה וצפת בצפון ועד באר שבע ואילת בדרום. במשפחות אלו אחד מבני הזוג (כמעט תמיד האם) אינו עובד או עובד בעבודה גמישה המאפשרת שהייה מרובה עם הילדים. החינוך הביתי מהווה במקרים רבים חלק מאורח חיים טבעי הכולל: לידה בבית, הנקה, גידול ילדים ללא חיתולים, נשיאת הילד במנשא, אוכל אורגני, הימנעות מחיסונים וכד' (אדרי, 2010; דגני הלר, 2007; Bobel 2004).

קיימים רק מעט מחקרים שהתמקדו בדינאמיקה המשפחתית מגדרית של החינוך הביתי. במחקר של לואיס (Lois, 2006) היא הראתה כיצד החינוך הביתי מעלה את הנטל של האמהות בבית ובמקרים רבים מוביל לשחיקה רגשית. חלק מן האמהות בחינוך הביתי התגברו על השחיקה ע"י חלוקת התפקידים ושיתוף הבעל בנשיאה בעול, חלק מהאמהות נטשו את החינוך הביתי, ואימהות רבות נכנעו לחוסר המעורבות של האבות (על אף ההתלהבות שלהן מהחינוך הביתי) ולמרות התסכול שלהן הן השלימו עם המצב שבו העומס מוטל עליהם. במחקר נוסף שערכה, לואיס (Lois, 2010) טענה כי לאמהות בחינוך ביתי יש מעט מאוד זמן לעצמן, הדרישות של החינוך הביתי והתרומה המועטה של הבעל מונעות מהן להקציב די זמן לעצמן, וזה משאיר אותן מתוסכלות.

ההקרבה העצומה הנדרשת מאימהות בחינוך ביתי מעלה תהיות אצל מס' חוקרים אודות דיכוי מגדרי. חוקרים אחרים, מתוך הכרת האפשרויות האלו, מציעים שאימהות אלו לעתים קרובות מגלמות ומעודדות סוג שונה של פמיניזם (Kunzman & Gaither, 2013).

בעשורים האחרונים אנו עדים לשינוי מהותי, לפריצה של נשים אל העולם הציבורי. לשינוי זה אין מקבילה בתוך המשפחה. חלוקת התפקידים בתוך המשפחה שומרת על צביונה המסורתי. בעוד הנשים בתהליך של פריצה אל העולם הציבורי, הגברים אינם ממהרים לפרוץ אל העולם הביתי (פרידמן, 2004).

אין עוררין על כך שגם בימינו, כשנשים רבות יוצאות לעבוד מחוץ לבית, עדיין מרבית עבודות הבית והטיפול בילדים מוטלות על כתפי האשה (אדר-בונים, 2007; בורדייה, 2007; וורנר, 2005; O'hagan, 2010). מחקרים מראים בעקביות שבשנות ה-70 וה-80 חלה אמנם עלייה תלולה במספר השעות שגברים השקיעו בביצוע מטלות ביתיות (בל נשכח שמדובר בנקודת מוצא של קרוב לאפס), אבל בשנות ה-90 לא חלה כל התקדמות נוספת ומאז המצב תקוע ברמה שאנו עדים לה היום. נשים עובדות מבצעות בעצמן למעלה מ-70 אחוז מהמטלות הביתיות של משפחותיהן (וורנר 2005).

כניסת הנשים לשוק העבודה לא הביאה לשוויון המצופה בחלוקת העבודה הביתית, עבודה זו עדיין מוטלת ברובה על נשים וכפי שמכנות אותה הסוציולוגיות ארלי הוכשילד ואן מצונג (Hochschild & Machung, 2003) היא ה"משמרת השנייה" (second shift) של נשים העובדות בחוץ (אדר בונים 2007). החברה מערבת מעודדת שוויון אולם במקביל מצפה מהאימהות שתקרבנה את עצמן למען ילדיהן. קיומם של שני הנרטיבים הסותרים "הורות שוויונית" מחד ו"אימהות אינטנסיבית" מאידך, מקשים על היכולת של האימהות לשתף את בן הזוג באופן מלא (Sevon, 2012; O'hagan, 2010).

אף על פי שההשתתפות בכוח עבודה בתשלום הרחיק את האמהות מעבודות הבית, זה לא הרחיק אותם מהילדים שלהן. להיפך, הורים בדורנו, בפרט אימהות, מבליים יותר זמן עם ילדיהן מאשר בעשורים מוקדמים יותר. ביאנצ'י, רובינסון ומילקי (Bianchi, Robinson & Milkie, 2006) הראו שגם אמהות וגם אבות עושים זאת ע"י שיתוף הילדים בפעילויות הפנאי שלהן. ועדיין, בשונה מהאבות, אמהות מקריבות גם את שעות הפנאי שלהן, הן חוות ירידה משמעותית ב"זמן חופשי משלהן" (זמן שהן אינן מחויבות לטפל במשפחה), בעוד שהזמן החופשי של האבות נשאר יציב במשך אותה תקופה. ביאנצ'י, רובינסון ומילקי (Bianchi, Robinson & Milkie, 2006) הניחו שההשפעה של "האידיאולוגיה של אימהות אינטנסיבית" מניעה אמהות עובדות להקריב את העניינים שלהם עבור הילדים שלהם. ואמנם, הנתונים שלהם מראים שלאמהות עובדות יש 15 שעות פחות בשבוע של זמן חופשי מאשר לבן הזוג ועדיין הן נוטות יותר מהאבות להרגיש שאין להן מספיק זמן עם הילדים שלהן, למרות שהן מבלות יותר שעות איתן. מחקרים מוכיחים שההבדלים ב"זמן לעצמי" בין האמהות לאבות הוא אחד הגורמים המשפיעים על אי שוויון מגדרי במשפחות הטרוסקסואליות ובהנעה של רגשות בעיתיים, כמו כעס ותרעומת כלפיי הבעל (Coltrane, 2000; Hochschild, 1989; Webber & Christine, 2008).

חלוקת התפקידים שנראית לנו היום גמישה ובעלת אפשרויות בחירה, שומרת על החלוקה שהייתה מקובלת מתחת לפני השטח. ציפייה חברתית ותקרת זכוכית מקבעות את מעמדן של האימהות כמטפלות עיקריות (יזראעלי 2006).

החינוך הביתי מהווה הסמן הקיצוני של "אימהות אינטנסיבית" מכיוון שכמעט בכל המקרים האם הינה המטפלת העיקרית והיא זו שנמצאת עם הילדים כל היום. עם זאת החוקרים חלוקים בשאלה האם החינוך הביתי מהווה רגרסיה להישגי הפמיניזם (Lois, 2010) או שמשולבים בו דפוסים פמיניסטים (Gaither, 2010).

מחקרים רבים נעשו בעולם על החינוך הביתי, אך רק מעטים מהם התמקדו באימהות. חשיבות המחקר הנוכחי הינו בהארה על אוכלוסיית הנושאות העיקריות בנטל החינוך הביתי (שהינו תנועה ההולכת וגדלה ומשפיעה על השיח הציבורי), כמו כן חשיבות המחקר הינה בבחינת חלוקת התפקידים במשפחה מנקודת המבט של האימהות. במסגרת המאמר הנוכחי אתאר את חלוקת התפקידים במשפחות חינוך ביתי ואבחן את התפישה של האימהות ביחס לחלוקת התפקידים בביתן.

שיטת המחקר

המחקר הנוכחי הינו מחקר איכותני המבוסס על המסורת המחקרית הפנומנולוגית הרמנויטית. המסורת הפנומנולוגית שואבת את רעיונותיה מהגותו של הוסרל, ולפיה, מטרת החקירה הפנומנולוגית לחשוף את המשמעות של תופעה, כפי שהיא מצטיירת מתוך ניסיון החיים של החווים אותה. הגישה הרמנויטית במחקר מבוססת על הגותו של ריקר ועל רעיונותיו בנוגע לפרשנות הטקסט (דרגיש וצבר בן יהושע, 2001). הנוקטים בגישה זו מנתחים את הנתונים שנאספו במסגרת המחקר כאילו היו טקסט. גישה פנומנולוגית – הרמנויטית במחקר מנחה את החוקר לתאר תופעה מנקודת מבטם של הנחקרים, ובנוסף, מנחה אותו לפרש את דבריהם (Cohen, Kahn & Steeves, 2000; Dowling, 2004). המחקר הנוכחי שואף להציג סוגיות העוסקות בחוויית החינוך הביתי מנקודת מבטן של אימהות בחינוך ביתי ובנוסף מציע פרשנות לדבריהן. איסוף הנתונים התבצע באמצעות 2 כלי מחקר :

1. ראיונות עומק חצי מובנים : במחקר השתתפו 27 אמהות בחינוך ביתי שיש להן ילדים בגילאי בית ספר ושחינכו את ילדיהם מהבית לפחות שנה אחת קודם הריאיון. המרואיינות התגוררו בקיבוצים ומושבים בצפון הארץ, ערים ומושבים במרכז הארץ וישובים ומאחזים ביו"ש. אל המרואיינות הגעתי דרך היכרות אישית, פרסום הודעות בפייסבוק ובאתר באופן טבעי (<http://www.beofen-tv.co.il/cgi-bin/chiq.pl>), ובעיקר דרך מרואיינות וחברות שהפנו אותי לאימהות נוספות שהסכימו להתראיין, שיטה המכונה "מדגם כדור שלג".

2. פורומים : מטרתם במחקר הנוכחי להשלים את הראיונות, בספקם מקור רחב של מגיבים, ולאורך תקופה ממושכת, בנושאים הספציפיים שעלו מן הראיונות. הפורומים הוצאו מתוך האתר "באופן טבעי". בסך הכל נותחו 20 פורומים.

הנתונים נותחו בעיקר באמצעות ניתוח תוכן תמטי, שבו ביצעתי פירוק של הטקסט השלם לקטעים שקיבצתי תחת קטגוריות, ויצרתי תיאור ממוקד. כמו כן שילבתי גם ניתוח סטטיסטי וניתוח מבני (בניתוח הפורומים). על מנת ליצור אמינות למחקר השתמשתי בשיטות הבאות עליהן המליץ קרסוול (Creswell, 1998) : הארכת השהות בשדה, טריאנגולציה, תיאור גדוש, שיתוף המרואיינות, ביקורות חיצוניות.

חלוקת התפקידים במשפחה

לאור הנתונים המצביעים על כך שגם היום מרבית האחריות על עבודות הבית והטיפול בילדים מוטלת על האם, ולאור העובדה שחלוקת התפקידים המגדרית מועצמת כשמדובר במשפחות בחינוך ביתי, אשתמש במילה "עזרה" ולא "שותפות" כדי להגדיר את חלקו של בן הזוג בעבודות הבית והטיפול בילדים.

במחקר הנוכחי כל המרואיינות היו אחראיות עיקריות על עבודות הבית והטיפול בילדים¹, המעורבות של בן הזוג בטיפול השוטף בבית ובילדים שונה ממשפחה למשפחה. בנייתו שערכתי התייחסתי לחלוקה המסורתית שבה האישה אחראי בעיקר על הפרנסה כאשר השותפות בבית, במידה וקיימת, מתמקדת בעיקר בתחזוקה, קניות ולימוד עם הבנים, לחלוקה המערבית שבה הגבר שותף גם בעבודות הבית השונות ובטיפול השוטף בילדים. 14 מרואיינות תיארו מעורבות של בני זוגם בעבודות הבית והטיפול בילדים, אצל חלקן העזרה הייתה מאוד משמעותית והגברים נטלו חלק משמעותי בתחזוקת הבית והטיפול בילדים, במשפחה אחת הגבר כמעט ולא עזר אך גם לא פרנס (וזו המשפחה היחידה שבה הגבר לא פרנס), בקרב 9 משפחות החלוקה הייתה מסורתית, בשלושה ראינות לא נמצאה התייחסות ברורה לעזרתו של בן הזוג.

מבחינת פרנסה – כפי שכבר ציינתי במשפחה אחת האב לא פרנס², בשתי משפחות היה עסק משותף לבני הזוג ובשתי משפחות נוספות שני בני הזוג עבדו במשרה מלאה³, ברוב המשפחות (22) האב היה מפרנס יחיד (16) או עיקרי (6). ראוי לציין שגם במשפחות שהאשה עבדה מדובר בסכום זניח ובמספר שעות שולי לעומת אילו של בן הזוג.

היחס לעזרה של בן הזוג בעיני האימהות

כיצד תפשו המרואיינות את חלוקת התפקידים בינן לבין בני הזוג? 23 מתוך 27 מרואיינות התייחסו בריאיון לאופן שבו הן רואות את העזרה של בן הזוג. כל המרואיינות שהתייחסו בריאיון לחלוקת התפקידים, למעט שתיים⁴, הביעו הערכה רבה לבן הזוג, אם בהערכת עזרתו ואם בגילוי הבנה ודברי הסבר למה הוא לא עוזר או לא עוזר מספיק. כעת אפרט את ההתייחסות של המרואיינות לחלוקת התפקידים בינן לבין בני זוגן.

עוזר כשנמצא או עוזר כשצריך.

מכיוון שכן הזוג הינו מפרנס עיקרי והאישה בבית עם הילדים, ניתן להניח שבשעות שכן הזוג נעדר מהבית לצורך עבודתו, האשה היא זו שתהיה עם הילדים וכנראה גם תבצע את עבודות הבית. השאלה היא מה קורה בשעות שבהן שני בני הזוג נמצאים בבית ביחד. שלוש מרואיינות סיפרו שאמנם רוב הזמן הן עם הילדים אבל כשכן הזוג מגיע הוא עוזר בכל הנדרש.

אני זנאת הרבה יותר אצל כהוא אצנא אץ הוא אננא א הוא פנוי אלהט והוא עושה, כהוא
נאיע זנא אמפוטות מקלחות הוא פמית אץ זנא סיפורים והכל פאמת הכל (דליה, ריאיון).

¹ לאימהות בחינוך ביתי יש גם מטלה נוספת שהינה ההוראה והחינוך של ילדיהן – התייחסות מקיפה לנושא נמצא בפרק העוסק בהשכלת הילדים.

² וגם האם לא פרנסה, הם חיו בעיקר על קצבאות

³ במשפחה אחת האם התחילה לעבוד מחוץ לבית רק בשנים האחרונות לאחר שהילדים גדלו, מכיוון ששניהם עובדים קרוב לבית בעבודות גמישות נוצרה האפשרות לכך. במשפחה השנייה האם עבדה במשרה מלאה פלוס באותה תקופה אך תכננה לצמצם בזמן הקרוב, לשעות בעיקר עם הילדים ושבעלה יפרנס.

⁴ אחת מהן בהליכי גירושין

שלש מרואיינות אחרות אמרו שאין לבן הזוג תפקיד קבוע בבית אבל כשהן זקוקות לעזרה הוא מושיט יד :

*הוא צונזר כשאני מבקשת זה לא שאני קורסת והוא יושב רגל על רגל, כשאני צריכה אז אני
אומרת והוא עושה (תכפתי, ריאיון).
קבוצות לא אכלו את האם הוא יראה כיור מלא כלים ואשה ציפה הוא יטפף (אהבה, ריאיון).*

שתי מרואיינות דיברו על המאמץ של בני זוגן להיות זמינים כשהן זקוקות לעזרתן :

*...אחרי הלידות תמיד קשה לי, אבל זה לא זה לא הט זה לי אני יותר רגשי אז כאלה זה בעלי
יותר צורך עצמאי כדי שיכול לעזור, שיכול להיות נגיד קרוב עם בהיריון זה מאוד קשה לי
למספק טוב אז הוא צונזר הרבה בהיריון ואחרי... (צביה, ריאיון).
כן, ואת את אני צריכה אותו למשהו (?) ביום ישישי אני צריכה שיקח תפן לרופא שנייט
בצריכה שיש, אז זה כמה שעות הוא צריך לצאת מהצבירה לקחת אותו לסמטא לרופא שנייט
חזור, תמיד אנחנו מנסים לו שעות עצבני מיני דברים (מיקי, ריאיון).*

הבנה כלפיי חלוקת עבודה מסורתית.

במשפחות בהן החלוקה הייתה יותר מסורתית גילו המרואיינות הבנה כלפיי חוסר העזרה של בן זוגן : מרואיינת אחת טענה שבן זוגה לא יכול לעזור מכיוון שהוא כבד ראייה, מרואיינת אחרת סיפרה שבעלה עובד קשה בעבודה שהוא לא ממש אוהב ולכן חשוב לה לאפשר לו "לטעון מצברים" כלשונה ולעסוק בדברים שהוא כן אוהב כשהוא מגיע הביתה, שתי מרואיינות סיפרו שבן הזוג מאוד עסוק : אחת אמרה שגם ככה יש לו כבר 3-4 משרות על הראש והיא לא זקוקה לעזרה והשנייה סיפרה שהחלה לקחת עוזרת כשהוא הפסיק לעזור. מרואיינת חמישית בתארה את החלוקה המסורתית ביניהן כשהוא אחראי על הקניות והרכב והיא על הבית (למרות שגם היא עובדת כרגע במשרה מלאה) הוסיפה ואמרה שהוא לוקח את התפקידים שהיא לא טובה בהם ולא אוהבת. בניגוד אולי למצופה יש לציין שחלוקת תפקידים מסורתית לא אפיינה דווקא את המשפחות הדתיות, חלק מהמרואיינות שדיברו על חלוקה מגדרית באו מהציבור החילוני.

הערכת העזרה.

רוב המרואיינות הביעו הערכה כלפיי עזרתו של בן זוגן. שתי מרואיינות אמרו שהוא שותף מלא או כמעט מלא. שתי מרואיינות נוספות השתמשו בביטויים כמו "בורכתי" ו"העוגן שלי" כדי לבטא את הערכתן לעזרתו, ועד כמה היא משמעותית עבורן. מרואיינת אחת סיפרה שבן זוגה מאוד מעורב, ואחרות אמרו שהוא : "עוזר הרבה", "עוזר מספיק", "עוזר כשנמצא", "זמין לעזרה" ואף מספרות שהוא התאים את עבודתו כך שיוכל לבוא לעזרתן כשיש צורך. מעבר להערכת העזרה, טענו 3 מרואיינות, שלבן זוגן יש גישה חינוכית טובה משלהן כלפיי הילדים. למרות שהן רוב הזמן עם הילדים, הן חושבות שלבן הזוג יש יותר סבלנות, בלי קשר לזמן שהוא מבלה עם הילדים.

כן יש לו עם יותר סבלנות, מלכתחילה לא מזה שהוא נמצא פחות בבית (דליה, ריאיון).

הוא נוכח במקום שהוא נמצא בו, בדרכו כולל לא תמיד אפילו, הוא מסוגל לפנות דברים שהפנות יסתובבו לידו וזה דבר שאני לומדת לעשות, אני פשנתיים האחרונות מאוד לומדת לעשות את זה הוא מראה עשה את זה ככה, הוא היה מאוד מתאים לדעתי לעשות חינוך ביתי אם לא היינו בסיטואציה שהוא זה שמרוויח הרבה יותר כסף... (נופר, ריאיון).

ניתן לראות את ההבנה לקשיים עמם מתמודד בן הזוג בחלק שהוא ממלא (פרנסה) גם בשאלה שעסקה בחילופי תפקידים כאשר רוב המרואיינות שענו על שאלה זו טענו שהן לא היו רוצות להתחלף עם בן הזוג וכן שהעבודה שלו נראית קשה ופחות מהנה משלהן.

חילופי תפקידים

קיימים שיקולים שונים בבחירה מי יישאר בבית ומי יצא לעבוד. חלק מהשיקולים, שעלו גם בדיונים בפורומים, עסקו בכושר השתכרות גבוה יותר של האישה בישראל⁵. כמו כן נראה שאימהות בחינוך ביתי יולדות יותר⁶ ומניקות לטווח ארוך יותר (אדרי, 2016), ולכן גם פחות אפקטיביות בשוק העבודה הגברי (שטייר, 2005). בשקלול כל הנתונים נראה שמשתלם יותר שהאיש יצא לעבוד. ובכל אופן רציתי לבחון, תוך נטרול השיקולים הנ"ל, האם קיים רצון שהנו מעבר לשיקולים פרקטיים להתחלף עם בן הזוג. האם החלוקה הזו של אשה בבית וגבר מפרנס מקובלת על המרואיינות? האם הן לא היו מעדיפות שהגברים יישארו בבית והן תצאנה לעבוד? מתוך 27 המרואיינות, 16 התייחסו לשאלה. אחת אמרה שהייתה רוצה שבן הזוג יפרנס (המרואיינת היחידה שבעלה לא פרנס), שנייה אמרה שהיא לא יכולה לדמיין אפשרות כזו, שלישית אמרה שהיא לא יודעת ורביעית ציינה שבעבר חשבה שהם יתחלקו יותר בעבודה בחוץ ובבית, אך היא השלימה עם המצב והוא מקובל עליה לחלוטין. כל היתר (12 מרואיינות) טענו שלא היו רוצות להתחלף עם בן הזוג, אם בגלל הקשיים שמזמן עולם העבודה או בשל הרצון להיות עם הילדים. מיכל מתארת את הקשיים שקיימים בשוק העבודה ואת המתח שהיא לא מעוניינת כרגע להכניס לחייה:

אני: היית רוצה להתחלף עם בעלך? בתאוריה היית רוצה שהוא יהיה בבית עם הילדים ואת

תצאי לעבוד

מיכל: לא, האמת שמה לא

אני: מבחינת החשבון, בלי שיקולים אחרים

מיכל: לא לא לא קשור לשיקולים, אין לי שום חשבון לעבוד לא עושה לי חשבון, דווקא כשאני

שואלת את הסיפורים שלו, לא יודעת, צולטת העבודה, אני מרגישה שהוא צולט שמזמין אותך

לשקוע לתוך כף-כף הרבה התמודדויות, התמודדויות של דאגות ופרנסה, של חובות וזה וזה.

כרגע אני יודעת זה צליון, זה עובר לידו זה לא באמת מכביד עלי, כשיש בעיות, עם האחריות

הזאת של הכסף בתכנס שיניע ואם היחסים הבינאישיים כשזה בעבודה זה, יש לי יחסים בינאישיים

ברור יחסים בינאישיים בכלל בחיים הם דבר מורכב, זה דבר שיש עם צליות וירידות בו יש

⁵ בשנת 2012 שכרם השעתי של נשים היה 85% משכר הגברים לפי נתוני מרכז שוות
⁶ המחקר הנוכחי אמנם איננו מדגם מייצג אבל יש בו כדי ללמד על גודלן של משפחות חנ"ב

לפצמיט צט חברות וצט משכחה וצט לה, יס קשייט היחסיט בין אישייט אפיל כענה מיצי
לצבודה זה הרבה יותר כי אנשיט מצפיט ממק שפילמו לך כסל, סתט לדוממא הוא בונה להט
בית, מצפיט ממק זט שתצעה את זה במלן שתצעה את זה בדיוק כמו שהט רוציט יס הרבה
יותר את המתח בין א כשאתה נכנס לצולט הצבודה ואני ממש מרזיטה שאין לי כוחות למתח
הזה, אט זה היה הפליחות שלי והי מכוון שהייתי הולכת לזה, אז הייתי מסתדרת צט זה
אפיל כרצט אני ממש זה מפחיד אותי כזה, המתח הזה של צולט הצבודה ממש אין לי חשק
אליו" (מיכל, ריאיון).

נופר התייחסה לרצון להתחלף דווקא מצד בן זוגה (וכללית לאורך הריאיון הייתה מאוד קשובה לצרכים שלו)
מרואיינת זו התמקדה לאורך הריאיון בצרכים של בעלה, בקושי שלו עם סוג העבודה שלו, בצורך שלו לפרוק
מתחים, נראה כי היא תופשת את העול המוטל עליו כעול גדול משלה :

אני לא חושבת שהייתי שמחה לצאת יותר, לא מהכיוון הזה, באמת מהכיוון ש(יהי) יותר נוח
מחייט שלי, יוצא במסנה חוצר בשבט, זה לא מאיר הרבה זמן אחר... (נופר, ריאיון).

חשוב לציין כי הרצון להיות בבית עם הילדים כמו גם ההכרה בקשיים שקיימים בהתמודדות בשוק העבודה בשכר
לא עמדו בסתירה לרצון של המרואיינות לממש את עצמן גם מעבר לגידול הילדים אלא שהדרך לממש את עצמן
נחותה באופן שונה מן המקובל היום בחברה המערבית.

עזרה בעבודה של בן הזוג.

שתי מרואיינות ציינו שהן עוזרות לבן זוגן בעסק שהקים : רחל תיארה את העסק כעסק משותף כאשר הוא המשווק
והמפעיל והיא מאחורי הקלעים עוזרת בטלפונים, לא דיברנו ישירות על השכר אולם נראה מדבריה שהיא לא
קיבלה על כך תגמול כספי או הכרה רשמית בפועלה.

רחל: כן, אז אני צולרת לו ככל מה ש, זט בפיתוח של זה ובתכניט וזה וכל מה שמאחורי
הקלציט, את יודעת, הנהלת חשבונות (?) אז זהו, אז זה לא שאני לא צובדת, כאילו כל פעם
אני אומרת שאני לא צובדת אפיל זה לא נכון אני...

אני : אפיל א, אוקי אז את כאילו צולרת לו בפיתוח של ה, זה בצצט עסק שלכט עסק משותף.
רחל: כן

אני : וואו מניי

רחל: הוא כאילו בפרונט זה שלו תכלס ולא מכיריט אותי כל-כך אפיל זה למארי שלי
ביחד. (רחל, ריאיון).

הוא בפרונט, אותה לא מכירים, זה שלו תכלס ובאותה נשימה היא אומרת זה לגמרי שלנו ביחד. מהתיאור נראה
שהעבודה משותפת אבל הקרדיט שייך לו בלבד. תכלת לעומתה עזרה לבעלה בעבודתו תמורת תשלום וכמו כן היא

גם עבדה במקצוע שלה במשרה חלקית, בשעות שהיא יוצאת לעבודתה שומרים על הילדים ההורים שלה או חברות, את העזרה בעבודה של בעלה היא מגישה בשעות שבהן היא פנויה מטיפול בילדים :

תכנית: ...אני אני עובדת בנה ואני עובדת קצת בחברה של צומח, עושה תניית של החברה של

צומח

אני: מתי? בלימה?

תכנית: כן, זה אולי ממני 10, 12 שעות בשבוע

אני: אחרי שהילדים הולכים לישון

תכנית: או תוק כדי לפצאמי, את יודעת שעות ככה יותר שקטות או את יש אינה יום וזה מסתדר שהם יהיו אצל חברים נאיד שצתיים בלצדיי, אני מקפצה ואני נשאת נאיד רק צט שני הקטני או בכלל כבר קרה דט, אני אני מכניסה תשצתיים של צבודה, אני דט מש יש לי משכורת קטנה, שתי משכורות קטנות זה נותן תפנסיה, זה מסר טוב לבנות נראה לי, אמא דט עושה. (תכנית, ריאיון).

שירה מספרת שכרגע אין לה זמן לעסק של בעלה אבל בעבר היא סייעה לו בהקמתו. היא מתארת את השותפות ביניהם ואיך כל אחד עוזר לשני להתפתח: היא כמוסיקאית והוא כבעל תחנת קמח, אבל בפועל ולמרות התמיכה ההדדית המוסיקה נשארת עיסוק צדדי ואילו תחנת הקמח הופכת לפרנסה עיקרית עבורם עד שהיא פורשת ממנו כשהעסק גדל.

אני: את מופיעה דט?

שירה: כן אני עושה צרביט, אני מנאנת ושרה

אני: כמה את מנאנת?

שירה: בהופעות צל איטרה אני דט מנאנת צל פסנתר...

אני: ומי פה? בלצק צט הילדים

שירה: כן, זה בצרביט זה מאוד נח, אני זה בקטצ הנה, וזהו ואנחנו ביחד הקמנו לפנוי דט אינה של שני הקמנו כאן את הטחנת קמח ומאז אנחנו בנה והוא מתפתח המון המון המון בנה, כאילו בהתחלה היינו יותר זה היה יותר קטן אני יותר שנינו ממש ניהלנו את זה אבל היוט זה מציג ליותר מצרביט טון אני לא דט יש לי המון צומח. (שירה, ריאיון).

סיכום: מהתיאורים של 3 המרואיינות נראה שהן סייעו לבני הזוג בהקמת העסק או בפיתוחו ועם זאת העסק היה ונותר בעיקר של בן הזוג ואילו הן מילאו בו תפקיד משני.

שהייה של האבות בבית.

שהייה של אבות בבית כחלק ממערך החינוך הביתי הינה נקודה השנויה במחלוקת כשמצד אחד ההנחה היא שכשמדובר במשפחה המתבססת על משכורת אחת האב המפרנס יצטרך לעבוד שעות נוספות כדי לאפשר את

החינוך הביתי ומצד שני ההתמקדות בבית ובגידול הילדים בתוספת העובדה שאין מסגרת חיצונית המכילה את הילדים בחלק משעות היום יכולה ליצור שותפות גבוהה יותר של האב בחינוך ילדיו.
בדף-פורום "זוגיות בחינוך ביתי" כותבת "אם ואשה" :

קודם, שנינו כרנסנו ושנינו דאננו לבית ולבת הראשונה. מאז שהילדים שלנו בבית, אני לא מפרנסת מה שאומר שהוא צופד יותר שעות ויותר קשה.

לטענתה, הצורך להתבסס על משכורת אחת מחייב להגדיל אותה באמצעות הוספת שעות. "עודד המחפש" בדף "אבות בחינוך ביתי" מתאר סיטואציה שונה. הוא יזם אצלם את החינוך הביתי וחיכה בסבלנות שאשתו תרצה בכך מכיוון שהיא המטפלת העיקרית בילדים, אז אמנם היא זו שמטפלת בעיקר בילדים אבל גם הוא פנוי יחסית אליהם :

*אצלנו אני הוא זה שיעט את הנושא (להוציא את הילד מהבית).
לדקח לי זמן.*

הרגשתי שאני לא יכולה לדרוש את זה ממנה כי היא לו שתהיה איתם כל היום בבית, ואני גם לא רוצה לדרוש. אם זה לא יבוא ממנה (מתוך תהליך משותף כמובן) אז היא לא תצפה את זה מתוך אמנה ואהבה לדבר, ואז זה לא שווה את זה.

בסוף זה הציץ.

גם אני בהייטק, במשרה חלקית ומשתתף עד כמה שאני יכול. הצובדה שלו משרה חלקית מאוד צולזרת (ואכן בדקתי כלל לא אפשר. אבל מי שבאמת רוצה - יצליח למצוא).

דליה, בריאיון עמי, טענה שדווקא בחינוך הביתי האבות יותר פנויים בשביל הבית, עניין של סדרי עדיפויות.

*אני : קטעתי אותך נראה לי על איך את מסתדרת עם השתייה האינסופית עם הילדים
דליה : אז אני אומרת זה קשה לי ואני לו נקודה חלשה אצלי ואני מנסה א לעבוד על זה
להיות יותר סבלנית שיהיה לי יותר זמן פנוי כי אין לי זמן פנוי כי אני כל הזמן מנסה לצעות
דברים בבית במקום להיות איתם עם הילדים, אאא, וזה קשה אבל בעצמי מנסה לנו, מתפנה
אלינו הרבה זמן יחסית לאבות אחרים זה קורה הרבה בחינוך ביתי ו זה מאוד מקל
אני : בחינוך ביתי יותר צולזרים לדעתך ?*

דליה : יותר פנויים כן

אני : יותר פנויים או יותר צולזרים

דליה : יותר פנויים ויותר צולזרים

אני : אמורים לעבוד יותר

דליה : לא, יותר פנויים מצבדות רציפות ויותר פנויים בשביל הבית

אני : איך זה יכול להיות

דליה : נכון אבל איכשהו מוצאים תדק, כל אחד צושה לו תסדר צדיקות שלו ואיכשהו מוצאים את הדק כי זה המטרה של המשפחה זה לא נכון כל פעם אבל הרבה פעמים ראיתי שבחינוך ביתי אבות מוצאים את הדק להיות יותר פתוחים עם זה דק צמודה מהפית או צופרים לצד בפריפריה או, מוצאים את הדק. (דליה, ריאיון).

סדרי עדיפויות ששמים את המשפחה במרכז, טוענת דליה, מאפשרים למצוא דרך לעבוד מהבית וכך לשהות בעצם עם המשפחה או להוריד את רמת החיים באמצעות מגורים בפריפריה.

האם הורדת רמת החיים תאפשר התבססות על משכורת אחת ללא שעות נוספות? התשובה כנראה מורכבת ממספר גורמים: כפי שצוין בספרות המחקרית החינוך הביתי כולל לעתים אלמנטים נוספים של חיים "טבעיים יותר" (אדרי, 2010; Nueman & Aviram, 2003; Bobel, 2004) ההימנעות משליחה למסגרות יכולה לחסוך גם אלפי שקלים בחודש אך במקביל יש הוצאות של חוגים ודלק לצורך נסיעות למפגשי חינוך ביתי. חיים טבעיים יותר כוללים פחות ממתקים פחות אוכל מעובד פחות תרופות, אבל הם כוללים גם השקעה במזון יקר יותר כמו אוכל אורגני וטיפול אלטרנטיבי שגם הוא נחשב יקר יותר מזה הקונבנציונאלי. חיים טבעיים יותר כוללים לעתים גם הימנעות מקניית מותגים או סלולארי לכל ילד והשתדלות לחיות בפשטות עם מה שהטבע נתן, אך נראה שבימינו אלו גם החיים בפשטות יכולים להיות יקרים, לעתים יקרים אף יותר.

נראה אם כן שהשילוב של אנשים שמשתייכים ברובם לשכבות המבוססות יותר בחברה (Ray 2003) למרות הצורך להתבסס על משכורת אחת. כשהאיש מרוויח משכורת גבוהה במעט שעות כמו במקרה של עודד, או כשיש תמיכה כלכלית מההורים כמו במקרה של דליה, השילוב בין חיים בפשטות ויכולת כלכלית טובה מהממוצע מאפשרת גם לבן הזוג להשקיע יותר במשפחה.

השוואה בין חלוקת תפקידים מגדרית מסורתית למצבים בהם האב בבית והאם מפרנסת.

שני דפי פורום שניתחתי המתייחסים לנושא הינם: אמהות וקריירה ו נשים עובדות וגברים לא. הדף "אמהות וקריירה"⁷ עוסק ביכולת לשלב אמהות עם קריירה, הדף "נשים עובדות וגברים לא" בוחן אם המודל של אשה מפרנסת וגבר מטפל בילדים קיים, לא מצאתי ולא התרשמתי שיש דף שעוסק ב"אבהות וקריירה" והיכולת לשלב ביניהם, כנראה בשל העובדה שגם בישראל ובארצות המערב של המאה ה-21 עיקר הנטל של הטיפול בילדים ותחזוקת הבית נופל על האשה (כפי שהראינו בסקירה). מבחינת תכני הדף וגודל הדף "נשים עובדות וגברים לא" נועד לרכז סיפורים של משפחות שהאב מטפל עיקרי והאם מפרנסת עיקרית. הדף מאוד קצר (וזה מלמד משהו על האלטרנטיבה) ומונה 628 מילים ו-3 דפים בקובץ וורד. פותחת הדף מספרת על חלוקת התפקידים אצלם ושואלת אם יש עוד זוגות שמתחלקים ביניהם כך שהאם עובדת בחוץ והאב מטפל בילדים.

אני רוצה לספר לכם על המשפחה שלנו.

⁷ אתייחס לדף גם בפרק על מימוש עצמי – כאן ההתייחסות הינה ביחס לחלוקת התפקידים והאחריות בין המינים

אי ולא ישי יו תינוקת בת שנה וארבעה חודשים, ואנו מצפים לפיצול נוספות בהקראת.
איך שנה יצא, אני צוהרת, ובצלי בית עם הילדה.
איך זה יצא ככה? פשוט - אי יו מקצוע מוקש (מחשבים. עכשיו מוקש קצת פחות) ונסיון רב-
ועם צניין וסיפוק מהצורה. לבצלי יו תואר בספרות אנגלית, ואין לו "שאיפות לקריירה".
אנחנו מאד משלימים זה את זה.
אחרי שילדתו, שנינו צבדנו. אני צבדתי 4 פצמים בשבוע, עד שעה 3. אישי היה חוזר הביתה ב 7
בצרב.
ולו היתה תקופה קשה מאד לבולנו, במיוחד לי.
אח"כ הוא פוטר, ומאז לא ברור לנו אם כדאי למשפחה שהוא יצבור.
אני חושבת שאני הייתי משתעצת להשאר בבית. הוא אומר שטוב לו (למרות שפצמים הוא קצת
מתעצצ לבחירה בצורה).
אל מה אתם אומרים על נשים צובדות ולמרים לא ?
האם יש עוד זוגות כמנון בסביבה (הוירטואלית) ? (צין הסצרה, פורום : "נשים צובדות ולמרים
לא", תאריך : 22.08.2001)

בעקבות דבריה שני כותבים מספרים על משפחות שהכירו שבהם האישה פרנסה והאיש טיפל בילדים, שני כותבים
נוספים מתארים מבנה דומה אצלם (אם כי חשוב לציין שאצלם בן הזוג כן עובד רק לא כמפרנס עיקרי אלא בעבודה
חלקית) אין עוד מקרים מתוארים בדף מעבר לאלו שציניתי. פותחת הדף מעדכנת על המצב אצלם ארבע שנים
לאחר פתיחת הדף : בן הזוג התחיל לעבוד (בעבודה חלקית) אך הוא עדיין אחראי עיקרי על הילדים והיא מפרנסת
עיקרית.

לעומתו הדף "אמהות וקריירה" הנו דף ארוך המונה 25,526 מילים ו-87 דפים בקובץ וורד. הדף נפתח
במאי 2004 ודיונים המשיכו להתקיים בו גם בעת ניתוח הדף⁸. במהלך השנים כאמור כתבו בו עשרות אנשים, הוא
נחשב לדף פופולרי ופעיל. לאורך הטקסט מצאתי 9 התייחסויות לבן הזוג בגידול הילדים.
שני מספרת שהיא בהיריון לומדת לתואר מתקדם, מתלבטת אם כבר לסגור על מטפלת (טובה שהם
רוצים) או לחכות ולראות מה יהיה אחרי הלידה, על בן זוגה היא מספרת שהוא :

בן זוגי לצומת זאת צובד כראש - וזה לא ישתנה בשנה הקרובה - בצורה מאאאאד תובענית
(8 בוקר עד 8 בצרב, או 23:00 בצרב לו עם אופציה...).

לדברי שני, בן הזוג עובד בעבודה מאוד תובענית ולא מתכנן לשנות את חייו בעקבות הלידה. מדבריה גם לא ניכרת
ציפייה שזה יקרה. לעומת זאת, היא מתלבטת אם להמשיך את העבודה שלה. מספרת בהערכה על בן זוגה שמעוניין
לאפשר לה להתפתח אבל הדילמה כאמור נותרת אצלה בשאלת גידול הילדים, אין שאלה לגבי ההתפתחות שלו,
הנחת היסוד העולה מבין הדברים שהיא אחראית על הילדים. זו גם תמונת המצב שנותנת אחת הכותבות לגבי
האחריות בחברה הישראלית על הטיפול בילדים :

⁸ העברתי לוורד לניתוח בנובמבר 2012 אבל ידוע לי שהמשיכו להתקיים שם דיונים גם לאחר מכן

במרבית המשפחות שאני רואה סביבי (והלוואי שזו סביבה לא מיוצגת, אבל אני בכלל לא בטוחה בזה) האמהות הן האחראיות הציוריות, את לא הכמעט בלעדיות, על הילדים. אין כאן שט, והחלט יש אבות שצובדים שעות ארוכות מחוץ לבית... (יצלבו מהמושב, פורום : "אימהות וקריירה", תאריך : 26.06.12).

גם מדבריה של עדי על העזרה שהיא מקבלת נראה שהאחריות העיקרית הינה עליה :

אי יש מלך, יש לי אמא שצוננת לי המון, והבנתי צובד השעות נוחות, כך שנניח השנה יכולתי לסיים תואר ראשון בידיעה שכל השעות שאני לא איתה היא צט בן משפחה (חוץ מכמה שעות שבוצ צט מטפלת).

היא מספרת שיש לה מזל כי בעלה עובד בשעות נוחות ולכן יכול להיות עם התינוקת כשהיא לא יכולה. יש כאן מספר נקודות הראויות להתייחסותן : 1. יש לה מזל – כלומר זה לא מובן מאליו. 2. הוא עובד בשעות נוחות – לא כתוב שזה בגלל הילדה יתכן שכן אבל ייתכן שכך הסתדר, כלומר מתיאור הדברים עולה שהיא האחראית והוא מחליף אותה כשהיא יוצאת ללמוד.

כאמור ההתייחסות לחלקו של האב בגידול הילדים הינה שולית למדי, ואם תהינו עד כה למה ההתלבטות מוטלת רק על האשה מביאה הכותבת הבאה דברים הפוכים - למה לא מתייחסים לרצון של האב להיות נוכח או נעדר בגידול ילדיו :

"מה שחסר לי בדיון המצניין הזה הוא אבא. אני מקבלת את ההרצה שצבורכן (צט כפנות של אבות וצט כפנות זוט של אבות) אבא לא קיים בדיון. לא יודעת אם יש לו קריירה או צבודה, אבל הוא לא נמצא במשוואה. אי זה מאוד מפריע. היכולת להיות "אמא נוכחת" או "אמא בקריירה של אמהות" מצב הככללי הנוכחי מחייבת החלטה משפחתית (או זוגית) שבה אבא מביא את הכסף שמאפשר את זה. ומפריע לי שאין מילה צליו - על רצונו להיות נוכח - או שלא. יש אבות שלא רוצים, אבל יש אבות שכן. ומבחינתם הם מוותרים ומקריבים קורבן רציני מאחר שהמסורת שהם יכולים להביא גבוהה יותר. ואח"כ במקרים רבים הילדים כוצסים על האבות בגלל שהם לא נמצאים או סתם יוצאים צט הרצה שהם (הילדים) לא היו חשובים מספיק כי צובדה - אבא הפך לצבודה ואמא לא, או לפחות לא במשרה מלאה. אני יודעת שאצלנו אבא מאוד נוכח אף שהוא צובד במשרה מלאה, ושאת המצב הככללי היה מאפשר הוא היה שמח לצבוד חצי משרה ולהיות צט הילדים" (עמית ח א, פורום : "אימהות וקריירה", תאריך : 03.07.12).

הכותבת מעלה כאן טענה כלפיי האמהות שלא מתייחסות לרצון של האבות להיות או לא להיות, מעניין שאין כאן ביקורת על החובה של האמהות להיות דווקא עם הילדים כשהאבות פטורים מכך אלא שאלה למה "לא סופרים" את האבות בנושא זה. אין התייחסות בדבריה למחויבות של האבות להיות נוכחים בחיי ילדיהם (יש אבות שלא רוצים אבל יש אבות שכן) אלא רק לזכותם להיות נוכחים במידה והם רוצים.

בעקבות דבריה מגיבות נוספות מתייחסות לדברים ומספרות על המעורבות והעזרה של בן הזוג, עדיין בולטת העובדה שהאחריות לטיפול בילדים הינה על האימהות. האבות עוזרים ככל שמתאפשר להם אבל מי שנמצא בפועל עם הילדים אלה האמהות. היטיבה לנסח זאת עדי א שהגיבה על הדברים :

"לצניין הדיון על האבא.

לדצתי, הדינמה לפני נשיט היא חריפה יותר, לא מנה צד כמה יש מט אבא בתמונה. הנהג שלי ואבי ביתי הוא אב נהדר. מצורב, שומר עליה יוט שמוצ כשאני בלימודים, צושה הכול ביתי בדיוק כמוני. מה שנקרא, לא היה צריק פמיניזט אט כולט היו כמוהו. זה לא פותר את הצניין שמיס הסופו של דבר בהריון, זאת אני, ואט צריק שמירת הריון, זה שוב פצט אני! אני מניקה, מט עצמיו, שהבת שנה שלי יונקת באמת לא הרבה, אבל ברור שהתחלה הצניין של ההנקה בצצט קובצ באופן מוחלט על מי נופל רוב הצומט. ומדובר לא בצניין של מדד, כלומר של תרבות, אלא בצניין של מין, כלומר ביולוגי. אלא אט כן מתייחסים להנקה כמשהו חברתי שאפשר לוותר עליו, אבל אני מניחה לרצט שנה מוכן מאליו. בקיצור, הנקודה שלי היא, שהדינמה של נשיט היא מורכבת יותר, לא שהדינמה של האבא היא לא" (צדי א, פורט : "אימהות וקריירה", תאריך : 05/07/12).

מעבר להסבר של עדי על חלוקת התפקידים ומניעה ראוי לנתח את התייחסותה לשותפותו של בן זוגה בטיפול בילדה . בן הזוג שומר על הילדה במשך יום שבו היא לומדת , היא מציינת זאת בהערכה, אבל השבוע הרי מורכב משבעה ימים בשבוע, או לפחות שישה אם נתעלם לרגע מיום המנוחה. כלומר, למרות דעתה שאפשר היה לוותר על פמיניזם אם כולם היו כמו בן זוגה, ולמרות שביתה כבר הגיעה לגיל שנה וכבר אינה יונקת הרבה – כלומר ניתן להשאיר אותה לפרקי זמן ארוכים יותר עם בן זוגה, עדיין מדובר על טיפול בילדה כשישית מהזמן הנצרך. שביעות הרצון שלה מהחלוקה נתמכת גם במחקרים שנעשו ביחס לשביעות רצון של נשים וגברים מחלוקת העבודה. קולטריין (Coltrane, 2000) סקרה מחקרים על תחושת ההוגנות אצל גברים ונשים בנוגע לחלוקת העבודה הביתית הבלתי שוויונית. מחקרים אלו מלמדים שרובם הגדול של הגברים, וגם מרבית הנשים, תופשים את חלוקתה הבלתי שוויונית של העבודה הביתית כהוגנת. רק כאשר אי שוויון בחלוקת העבודה הביתית חד מאוד, הוא נתפס בעיני נשים כבלתי הוגן, גורם להן דכאון ופוגע בסיפוקן מחיי המשפחה.

לאורך כל הדף אין התייחסות ביקורתית להנחת היסוד שהאחריות על הילדים הינה של האם : יש בדף ביקורת על אמהות הבוחרות להיות בבית ועל אמהות הבוחרות בקריירה⁹, יש התייחסות ללבטים של אמהות ואפילו התייחסות לרצון של האב להיות נוכח יותר . אין שום התייחסות שמנסה לערער על הנחת היסוד שהילדים הינם באחריות האם. זה מעניין במיוחד בגלל שמדובר בדף מאוד הטרוגני, ארוך ומגוון מבחינת התקופה ומבחינת האוכלוסייה שכותבת בו¹⁰ ובכל זאת ערעור על ההנחה שהטיפול בילדים הינו באחריות האשה או אפילו תהיה על כך לא נידונה כלל בדף.

⁹ התייחסתי כאן כרגע רק לחלוקת התפקידים אבל הדף מתייחס ברובו ללבטים שבין אמהות וקריירה.
¹⁰ הכוללת אמהות בחינוך ביתי אך גם אמהות קרייריסטיות.

עצמאות כלכלית ותלות בזוגיות.

בישראל נשים נוטות יותר מגברים לעבוד במשרה חלקית, וכמו כן שכרה הממוצע של אשה נמוך משמעותית משכרו הממוצע של הגבר (למ"ס, 2009). אם כך נראה שגם במצב בו האשה יוצאת לעבוד מחוץ לבית היא עדיין תלויה במשכורת הגבוהה יותר של בעלה כדי לשמור על רמת החיים לה היא רגילה. אך במצב שנשים מפסיקות לעבוד למשך פרק זמן ארוך היכולת לבטח את עתידן הכלכלי במקרה של גירושין נמוכה למדי. לעבודה יש משמעות לא רק במשכורת הנוכחית אלא גם בשמירת הרצף לפנסיה, בצבירת ותק שהנו לרוב משמעותי לשכר, באפשרויות קידום בעבודה וכו'. בראיונות נמצאה רק מעט התייחסות לנושא של פנסיה ובטחון כלכלי עתידי, כמו כן כדאי לזכור שחלק מהנשים לא עזבו לחלוטין את מעגל העבודה ועבדו במשרה חלקית (ושתי מרואיינות אף עבדו במשרה מלאה) – כך שחינוך ביתי גם לא מחייב יציאה ממעגל העבודה. 4 מרואיינות התייחסו לנושא הפנסיה: רונית טענה שזה מטריד אותה אך לא פירטה בעניין, תכלת תיארה שיש לה פנסיה משתי משכורות קטנות, נעמי ונופר סיפרו שהן מפרישות לעצמן פנסיה.

רונית: פנסיה זה הדבר היחיד שבאמת מדאיג אותי (רונית, ריאיון).

אני גם מעט יושבתי על משכורת קטנה, שתי משכורות קטנות זה נותן תפנסיה, זה מסתובב לפנות נראה לי, שאם לא עושה (תכלת, ריאיון).

אני: פנסיה

נעמי: כסף לפנסיה?

אני: כן, מה סדר אדף על הצבודה שלק זה חצי משה רבצ משה

נעמי: בשעות? בשעות זה רבצ משה, בכסף את זה מאפשר לי להפריש פנסיה אני מפרשה פנסיה, לא בסדר אדף אולי שהייתי מפרשה במקום אחר אבל אני מפרשה פנסיה, כן, זה משה שהוא מאוד חשוב, כי את יודעת, ממש חשוב כי אנחנו לא יכולים לסמוך רק על שלו, אנחנו מפרשים פנסיה זה נואם לנו חלק בצלחת אבל בסדר הצלחת גם ככה לא כל-כך גדולה ואת לומדת לעשות את ה, את יודעת את הפחירות שלק,

אני: כן

נעמי: אנחנו נוסעים באוטו פחות מנני, אנחנו נוסעים פחות, בודקים דלק, קונים מאוד בזהירות בסופר ומדברים מה שאנחנו יכולים לדבר בצמינו, אבל יש פנסיה, תהיה (נעמי, ריאיון).

לצורך העמקה בנושא ניתחתי דף פורום שהתמקד בעתידה הכלכלי של אם בחינוך ביתי: "חינוך ביתי ותלות כלכלית בזוגיות". הדף חינוך ביתי ותלות כלכלית בזוגיות הנו דף ארוך מאוד המונה 97 עמודים: הדף מחולק בעצם לפתיחה ושלושה חלקים:

הפתיחה – אותה כתבו מספר אנשים (שאת חלקן אני מזהה כאמהות בחינוך ביתי) מעלה את הסוגיה אודות התלות הכלכלית של האשה ומציע פתרונות:

ד"ר זה צוסק באחד ההיבטים הכלכליים של החינוך הביתי: האם מי ששאר עם הילדים נפגע כלכלית? (צלוף להפריע כאשר רוצים לחזור לשוק העבודה או במקרה טירושין) המשפחות רבות האישה היא זו הנשאת בבית ליישם את הבחירה המשפחתית בחינוך ביתי. בחירה זו מציינת את התלות הכלכלית שלה בבן זונה וצלוף לפגוע בתחושת הביטחון הכלכלי שלה. מה צוסיט?

1. זוכריט שוסר איזון כלכלי בין בני זוג אינו נחלתו הכלכלית של החינוך הביתי, אלא מאפיין של כלל הנשים, ולא רק באצרה.

2. מביניט שהצורה שאין לנו תלוט משכורת לא מפחיתה מצט הצורה שאנחנו צוקדות ולכן חוש כללמוד ולהתייחס אל הכסף שכן הזוג מרוויח כצל הכסף שלנו. כאשר האישה נשאת בבית יש נטייה לנשים (ולט לאצריט) לזלזל בהקצה של האישה. כולט מסכימיט צל כק שהאישה לוקחת צל צצמה תפקידיט לא פחות חלופיט במסגרת המשפחתית, ולט מאפשרת את ההכנסה הכספית של בצלה, וכוול זאת - האישה צריכה לצבור תהליך מאוד חושט צט צצמה כדי להבין צד כמה הקצתה באמת חיונית ויקרה ט לבצל, כק שתרגיש הכי נוח שבוולט להתייחס לכספו כאל כספה במידה שווה לאמרי.

3. צוקדיט צל הפחד שלנו מלהיות תלוייט באחריט ומביניט שצדיף להיות תלוייט בבן הזוג שאותו בחרנו מאשר במטפלת/אננת. טט בן הזוג הצוקד בחולף תלוי כלכלית במצטיק. זוכריט שהשפצ בחיינו ניזון לא רק ממשכורת שנקנסת לחשבון אלא טט בזכות האופן בו הבית מטופח, הזוליות והילדיט. *כשהבית שלנו נציט ונקי, ומבוזלות בו ארוחות בריאות ומזינות, ודלדיט בו ילדיט בריאיט, ואהוביט, ומתקיימת בו זוליות יציבה וצטירה - השפצ בחיינו דדל.*

4. צוסיט ביטוח פרטי ו/או מפרויטי לפנסיה, הקצות וכו'.

בפתיחה מובאות בעצם 4 תשובות לשאלת התלות הכלכלית כאשר רק התשובה הרביעית הינה במישור המעשי הקונקרטי - מה ניתן לעשות כדי שהאשה לא תהיה תלויה כלכלית, שאר התשובות מתייחסות לשאלה במישור התפישתי. הדף מורכב כאמור משלושה חלקים, למרות ששני החלקים הראשונים עוסקים בסיפורים והחלק השלישי יותר מופשט מצאתי דווקא בו התייחסות מעמיקה יותר של אמהות בחינוך ביתי לסוגיית הבטחון הכלכלי שלהן: בחלק זה מתקיים דיון בין נשים שחושבות שחשוב שלאשה תהיה עבודה והכנסה משלה לבין אמהות בחינוך ביתי שמתנגדות להכנסת הנושא לתוך הזוגיות : בפוסט הפתיחה לדיון "רסיסים של אור", אם בחינוך ביתי, טוענת שלא משתלם שהיא תצא לעבוד היא ממילא תרוויח פחות ממחצית משכורת בעלה גם במקרה של משרה מלאה, שהתמרונים בין עבודה לבית כילו את כוחותיה, שמאז החינוך הביתי הם מסתדרים כלכלית טוב יותר ושזו אשליה לחשוב שאם היא תצא לעבוד יהיה להם הרבה יותר כסף. מכאן החל להתפתח דיון - כשבצד אחד כותבות נשים שחושבות שאשה צריכה לדאוג לעתידה הכלכלי : הן מסתמכות על אחוזי גירושין גבוהים, על החשיבות בעצמאות כלכלית כדרך להבטיח חיים בכבוד לאשה וכן שתלות כלכלית יכולה ליצור אי שוויון בזוגיות.

לעומתן המצדדות בעד הישארות האשה בבית טענו בפורום ש :

1. תמיד יש תלות - השאלה במי בוחרים להיות תלויים בבן זוג או במטפלת ובכוס
2. אשה ממילא מרוויחה פחות מגבר בישראל ותלויה לכן גם במשכורת של בעלה
3. במקרה של גירושין המצב גם ככה גרוע אז מה זה משנה ?

4. לחיות את ההווה ולהתייחס לעתיד באופן מוגבל – גם כדי :
5. לא להכניס אנרגיות שליליות למערכת יחסים טובה ומתפקדת
6. לא חייבים להיות חלק מהסטטיסטיקות, אפשר לבחור אחרת מהנורמות המקובלות.
7. גם בחינוך ביתי אשה יכולה לעבוד בשכר או לחסוך לעצמה לעתיד
8. אמהות בחינוך ביתי הן נשים משכילות ברובן ושותפות שוות במערכת הזוגית כך שאינן תואמות לפרופיל שצויר אודות נשים תלותיות

9. יצירת הפרדה בין מעמד האשה במדינה וזכותה לשוויון למעמדה בזוגיות שהיא בונה לעצמה כמו ברוב הדיונים גם כאן אין הכרעה, ניתן לראות את הדגש הרב שהמשפחה מקבלת מול האינדיבידואל : מצד אחד התפישה שכל אדם חייב להבטיח את קיומו בנפרד מצד שני נתינת אמון כמעט מלא במערכת הזוגית.

לסיכום הנושא : גם בחינוך הביתי, למרות המחויבות הרבה לבית חלק לא מבוטל מהנשים עבדו במשרה חלקית ואפילו מלאה, כמו כן למרות הצורך בהשקעה גדולה יותר מצד בן הזוג בפרנסה נראה שחלק גדול מבני הזוג היו מעורבים באופן משמעותי בטיפול הילדים ואף בתחזוקת הבית (אם כי ברמה פחותה מאשר הטיפול בילדים). ממצא זה מחוזק בספרות שמראה שגברים נוטים לעזור יותר עם הילדים מאשר עם עבודות הבית (מאוסהארט, 2002).

חילופי תפקידים ומיתוס הבחירה

כפי שראינו בכל משפחות החינוך הביתי חלוקת התפקידים הייתה לפי המבנה המגדרי המסורתי של איש מפרנס ואשה עקרת בית, מהראיונות עלה שלאימהות טוב בבית ושרובן לא היו רוצות להתחלף עם בן הזוג. עם זאת קשה שלא לתהות לגבי משמעות הבחירה כשכמעט בכל משפחות החינוך הביתי חלוקת התפקידים הינה מגדרית מסורתית. מצד אחד רוב האימהות שהביעו דעתן בנושא טענו שלא היו רוצות להתחלף עם בן זוגן בתפקיד, מצד שני המבנה המגדרי של משפחות חינוך ביתי שבו כמעט כל המשפחות בנויות לפי המודל המסורתי של איש מפרנס ואשה עקרת בית מעלה תהיות בדבר האפשרות לבחירה אמיתית.

חוקרות טוענות שלנשים אין באמת בחירה בין אימהות לקריירה. הציפייה החברתית שהאם תהיה מטפלת עיקרית בילדים, תקרת הזכוכית במקומות העבודה והקושי למצוא מסגרת טיפול איכותית לילדים הופכים את היכולת של האם לבנות לעצמה קריירה ולהיות מפרנסת עיקרית לכמעט בלתי אפשרית (וורנר, 2005; יזראעלי, 2006; O'hagan, 2010). לכן זוגות יעדיפו להשקיע בעבודה של האב ולא של האם.

השפעת שני הנרטיבים התרבותיים הסותרים של "אימהות אינטנסיבית" ו"הורות משותפת" יוצרת אמביוולנטיות בהזדהות של נשים עם אימהות ועם משא ומתן על ההורות של בן זוגן (Sevon, 2012). כשמצד אחד הן חיות בעידן של שוויון לכאורה ושל מימוש עצמי, עידן שבו נשים מפתחות קריירה, ומצד שני הציפייה היא לאימהות אינטנסיבית שמציבה דרישות בלתי אפשריות למי שמעוניינת לשלב בין קריירה לאימהות.

למרות ערך השוויון הרווח בחברה המערבית, בפועל עבודות הבית והטיפול בילדים מוטלות ברובן על האימהות. נשים בחברה המערבית מתחנכות לשוויון בין המינים, אך ציפייה זו מתנפצת אצל רובן סביב הלידה הראשונה וגורמת למשבר. דווקא הנרטיב המסורתי מאפשר לאשה לחיות בהשלמה מלאה יותר עם מציאות לא

שווינונית (לוק שמר, 2009: פלזנטל ברגר, 2007: Sevon, 2012), כפי שקורה בעצם בקרב משפחות החינוך הביתי.

לסיכום בחברה המערבית חלוקת התפקידים המגדרית עודנה קיימת בקרב רוב מוחלט של המשפחות, בחינוך הביתי חלוקת התפקידים המגדרית מועצמת ומחוזקת. אימהות בחינוך ביתי טוענות שהן בחרו להיות עם הילדים ושהן לא היו רוצות להתחלף עם בני זוגן בתפקידים. אולם מעיון מעמיק בסקירה ובמצאים נראה כי גם אין להן אפשרות אחרת. הבחירה בחינוך ביתי דורשת שאחד מבני הזוג יישאר בבית, האפשרות שהאיש יהיה זה שיישאר כמעט ולא קיימת.

מקורות :

- אדר-בוניס, מ' (2007). משפחות בראייה סוציולוגית אנתרופולוגית. רעננה : האו"פ.
- אדרי, א' (2010). חינוך ביתי בישראל : הישגים לימודיים וכישורים חברתיים של ילדי חינוך ביתי בהשוואה לילדי בית ספר. חיבור לשם קבלת תואר מ.א. אוניברסיטת בר אילן.
- אדרי, א' (2016). חוויות החינוך הביתי של אימהות בחינוך ביתי. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה. אוניברסיטת בן גוריון.
- בורדייה, פ' (2007). השליטה הגברית. תל אביב : רסלינג.
- דגני, ח' (2001). חינוך ביתי בישראל צעדים ראשונים. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת תל אביב.
- דגני הלר, ח' (2007). חינוך ביתי בישראל – שיח של התנגדות. בתוך פ' פרי (עורכת). חינוך בחברה רבת תרבויות : פולרליזם ונקודות מפגש בין שטעים תרבותיים (עמ' 258-235). ירושלים : כרמל.
- דרגיש, ר' וצבר בן-יהושע, נ' (2001). הרמנויטיקה ומחקר הרמנויטי. בתוך נ' צבר-בן יהושע (עורכת), מסורות וזרמים במחקר האיכותי (עמ' 99-77). לוד : דביר.
- וולף, נ' (2007). מיתוס היופי. תל אביב : הקיבוץ המאוחד.
- וורנר, ג' (2005). טירוף מושלם : המיתוס של האמא המושלמת. תל אביב : אריה ניר.
- יזרעאלי, ד' (2006). המיגדור בעולם העבודה. בתוך ג' רוזן (עורך), מין מגדר פוליטיקה (עמ' 216-167). תל אביב : הקיבוץ המאוחד.
- לוק-שמר, נ' (2009). חוויות האימהות והקשר הזוגי לאחר הולדת ילד ראשון בקרב נשים חילוניות וחרדיות. חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, האוניברסיטה העברית ירושלים.
- מאוסהרט, ס' (2002). תחווקת בעל : משמעותם האמיתית של נישואים. ניר צבי : אלפא.
- מייהן, ר' (2000). החינוך מן הבית : מערכת החינוך הבאה, או המחנכים מן הבית כפורצי דרך. תל אביב : מסדה.

פיכטלברג – ברמץ א' והריס ר' (2011). נשים בהשוואה לגברים בעולם העבודה : מדדים מרכזיים לקראת יום האשה הבינלאומי. משרד התעשייה המסחר והתעסוקה.
פלזנטל-ברגר, נ' (2007). להיות אם: דרכי דעת וחשיבה אימהית בשנה הראשונה. בתוך א. כהן (עורכת), חוויית ההורות: יחסים, התמודדויות והתפתחות (עמ' 67-87). קרית ביאליק: את.
פרידמן, א' (2004). באה מאהבה : אינטימיות וכוח בזהות הנשית. תל אביב : הקיבוץ המאוחד.

- Apple, M.W. (2011). Rightist Education and Godly Technology: Cultural Politics, Gender, and the Work of Home Schooling. *Multidisciplinary Journal of Educational Research*, 1(1), 5-33.
- Bianchi, S. M., Robinson, J.P., & Milkie, M. A. (2006). *Changing rhythms of American family life*. New York: Russell Sage Foundation.
- Bobel, C. (2004). When good enough isn't: Mother blame in the continuum concept. *Journal of the Association for Research on Mothering*, 6(2), pp. 68-78.
- Cohen, M.Z., Kahn, D.L., & Steeves, R.H. (2004). *Hermeneutic phenomenological Research: A practical guide for nurse researcher*. Sage Publications, Inc.
- Coltrane, S. (2000). Research on household labor: Modeling and measuring the social embeddedness of routine family work. *Journal of Marriage and the Family* 62:1208-33.
- Dowling, M. (2004). Hermeneutics, an exploration: Phenomenological research. *Nurse Researcher*, 11(4), 30-40.
- Gaither, M. (2008). Why homeschooling happened. *Educational Horizons*, 226-237.
- Gaither, M. (2010). Homeschooling in the USA: Past, present and future. *Theory and Research in Education*, 7(3), 331-346.
- Hochschild, A. R. (1989). *The second shift*. New York: Avon.
- Hochschild, A. R. and Machung, A. (2003). *The Second Shift*. New York: Penguin books.
- Kunzman, R., & Gaither, M. (2013). Homeschooling: A comprehensive survey of the research. *Other Education*, 2, 4–59.
- Lois, J. (2006). Role strain, emotion management, and burnout: Homeschooling mothers' adjustment to the teacher role. *Symbolic Interaction*, 29, 507-30.
- Lois, J. (2010). The temporal emotion work of motherhood: Homeschoolers' strategies for managing time shortage. *Gender & Society*, 24, 421-446.
- O'hagan, C. (2010). *Inequalities and privileges: Middle class mother and employment*. (Doctoral Dissertation). University of Limerick.

- Sevon, E. (2012). My life has changed but his life hasn't: Making sense of the gendering of parenthood during the transition to motherhood. *Feminism & Psychology*, 22(1), 60-80.
- Stevens, M. L. (2001). *Kingdom of children: Culture and controversy in the homeschooling movement*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Wall, S. (2006). An autoethnography on learning about autoethnography. *International Journal of Qualitative Methods*, 5(2), 1-12.
- Wall, S. (2008). Easier said than done: Writing an autoethnography. *International Institute for Qualitative Methodology*, 7(1), 38-53.
- Webber, G., & Christine W (2008). Part-time work and the gender division of labor. *Qualitative Sociology* 31:15-36.